III. Pilkapynai
Barrow cemeteries

Pilkapynas
Barrow cemetery

1. Skaruliai

Eglė Marcinkevičiūtė,
Egidijus Šatavičius

Skarulių pilkapių vietos tyrimai 2009–2010 metais

Skarulių pilkapių vieta yra Jonavos mieste, Skaruliuose, apie 350 m į PR nuo plento Kaunas–Ukmergė–Zarasai (Taurostos gatvė) ir apie 500 m į PV nuo kelio Jonava–Mijaugonys (Ruklos gatvė) sankryžos su Skaruliu gatve, apie 490 m į ŠR nuo geležinkelio Kaišiadorys–Radviliškis, apie 260 m į PV nuo Skarulių bažnyčios. Pilkapiams pilti buvo pasirinktas sausas smėlynas–žvyrynas, esantis senojo Šventosios lateralinio senslėnio dugninėje dalyje. Vėliau nuslūgus ledyno tirpsmo vandenims ir prasigraužus upei, vidurupyje šiuo senslėniu iki dabar teka Neries vandenys, o Šventoji tapo jos intaku. Šiuo metu pilkapių vieta yra kairiajame Neries krante, per 390–470 m į PR, atokiau nuo upės vagos, nežymiai terasuotame kraštovaizdyje. Seniau per Skarulių miestelio V–ŠV pakraštį aštrų lanką darė Lankio upelis (atitekantis iš PR, nuo Kamšalų kaimo pelkių; Skarulių kaimo ŠV dalyje upelis užliedavęs 1,5 km ilgio ir 500 m pločio pievas). Lankio upelis tarybiniais laikais (apie 1962 m.) buvo ištiesintas ir kanalizuotas ir šiuo metu teka palei geležinkelio sankasą. Paminėtina, kad į ŠR nuo Skarulių kaimo, dabartinės „Achemos“ vietoje, seniau buvęs ežeras. Taigi šiuo metu kraštovaizdis smarkiai pakeistas intensyviai besivystančios pramonės, žemės ūkio darbų, kelių tiesimo metu. Pastaraisiais metais paminklo teritorija apaugo žolėmis, paviršius gana nelygus, tolygiai nuolaidėjantis V–Š kryptimis.

Pirmosios žinios, jog Skarulių kaime ir jo apylinkėse būta pilkapyno, yra žinomos iš XIX–XX a. ribos. Tuo metu darytuose kariniuose žemėlapiuose Skarulių kaimo P pusės atviruose smėlynuose yra pažymėti pilkapiai. Tarpukariu sukauptame VAK fonde yra žinių, jog Skarulių kaimo P–PV pusėje, vadinamojoje Smiltynėje, randama žmonių kaulų. Keliuose dokumentuose nurodoma, jog „Skarulių kaimo žemėje yra pilkapiai, vadinami „Kurganais“ bei „Prancūzkapiais“, apleisti, be globos“ (žr. *KPC archyvas*, f. 1, a. 1, b. 62, p. 97–99). Be to, paminima, kad kairiajame Neries krante yra buvusi akmens amžiaus stovyklavietė, kurioje rasta titnago radinių, degintinių kaulų.

Po II Pasaulinio karo darytose vietovės toponuotraukose aiškiai matyti Skarulių kaimo P–PV pakraščiu besidriekianti kelių metrų aukščio ir daug viršūnių turinti smėlinga ketera – centrinė pilkapyno dalis. Vėliau XX a. 7–8 dešimtmečiuose pastačius tuometinę „Azoto“ gamyk-lą (dabar – „Achema“) ir išplėtus jos apsauginę zoną, Skarulių miestelį buvo nuspręsta sulyginti su žeme, gyventojus iškeldinant į sparčiai besiplėtusią Jonavą. Taip iš kadaise buvusio nedidelio istorinius laikus menančio miestelio beliko tik kelios apšiurusios sodybvietės ir bažnyčia su kapinėmis. XX–XXI a. riboje buvusio miestelio PV dalyje – dabartinio pilkapyno teritorijoje – pradėtos intensyviai vežti ir pilti įvairios statybinės bei buitinės šiukšlės. Taip pat pradėtas nelegaliai kasti gruntas. Nelegalūs smėlio–žvyro kasimo darbai ypač suintensyvėjo pilkapyno teritoriją įtraukus į NKVR. Tuomet per keletą metų buvo nukasta net 2/3 paminklo teritorijos. Teritorijos niokojimas nesumažėjo ir archeologinių tyrimų metu: vagiant gruntą suniokota keletas perkasų, į perkasas priversta statybinių ir buitinių šiukšlių.

Archeologinių tyrimų istorija Skarulių miestelyje ir apylinkėse yra gana gausi, todėl

šiame straipsnyje paminėsiu tik su pilkapyno tyrimais susijusius faktus.

1999 m. KPC ir KVAD pavedimu E. Ivanauskas vykdė neaiškių archeologijos objektų žvalgomuosius archeologinius tyrimus Jonavos, Kaišiadorių, Šakių, Mažeikių ir Akmenės rajonuose. Šių tyrimų metu buvo žvalgyta ir spėjamos Skarulių senovės gyvenvietės teritorija. Tyrimų tikslas buvo patikrinti kultūrinio sluoksnio išlikimą ir išplitimo ribas. Žvalgymų metu kasant šurfus ištirtas 40 m^2. Nors kultūrinio sluoksnio nerasta, tačiau dviejuose šurfuose aptikti degintinių žmonių kapų likučiai su įkapėmis: antkaklės ir apyrankės fragmentai, žalvarinės įvijos dalis. Kapai datuoti IX–XIV a. Nuspręsta, kad į PR nuo pagrindinės miestelio gatvės būta pilkapyno, o tyrimus šioje vietoje reikėtų pratęsti, siekiant nustatyti kapų išlikimo laipsnį bei jų paplitimą (žr. *ATL 1998 ir 1999 metais,* V., 2000, p. 516–517). 2001 m. E. Ivanauskas atliko spėjamos Skarulių pilkapių vietos žvalgomuosius tyrimus. Buvo iškastos dvi perkasos, kurių bendras plotas – 50 m^2. Tyrimų metu nustatytos buvusio pilkapyno teritorijos ribos, vertybę pasiūlyta įrašyti į NKVR. Po šių tyrimų Skarulių senovės gyvenvietė buvo išbraukta iš NKVR, o jame 2005 m. sausio 20 d. įrašyta Skarulių pilkapių vieta (UK 21498), kurios saugomos teritorijos plotas – 4,38 ha.

Projektuojant kelio A6 Kaunas–Zarasai–Daugpilis aplikkelį ties Jonava (Jonavos PR aplinkkelis), 2002 m. trasos 25,97–35,40 km ruože žvalgomuosius tyrimus vykdė R. Nemickienė (žr. *ATL 2002 metais,* V., 2003, p. 73). Nustatyta, kad dalyje teritorijos, nusidriekusios per buvusių Skarulių pilkapių vietą, yra išlikęs kultūrinis sluoksnis su archeologiniais radiniais. 2008 m. šioje Jonavos PR aplinkkelio trasos ir Skarulių pilkapių vietoje archeologinius tyrimus vykdė E. Zimaitytė. Tirtos 8 perkasos (visiškai ištirtas apie 539 m^2 plotas). Tyrimų metu aptiktas stipriai apardytas XVII–XX a. 7 dešimtmečiu datuojamas Skarulių miestelio kultūrinis sluoksnis su gausiais keramikos, metaliniais, kauliniais radiniais; taip pat surasti 3 viduriniojo geležies amžiaus degintiniai kapai ir akmens amžiaus gyvenvietės liekanos (žr. *ATL 2008 metais,* V., 2009, p. 114–117).

Archeologiniai tyrimai būsimo aplinkkelio trasos vietoje tęsti ir 2009–2010 m. (vadovė E. Marcinkevičiūtė). Iš viso ištirtas apie 5543 m^2 dydžio plotas, t. y. maždaug 200x28 m dydžio teritorija. Detaliausi tyrimai vykdyti Skarulių pilkapių teritorijos ŠR dalyje (apie 1680 m^2 plote), o centrinėje ir PV, kurios nukastos nelegalaus karjero, paviršius žvalgytas vizualiai, metalo detektoriumi, daryti nedideli gręžiniai. Liko neištirtas tik būsimo aplinkkelio teritorijos ŠR pakraštys, nes čia driekiasi veikiantis požeminis elektros kabelis, kurio garantinis laikas jau baigėsi.

Šių tyrimų metu visos kastos perkasos orientuotos statmenai (ŠV–PR kryptimi) būsimai kelio trasai ir taip yra po 14 m ilgio, o jų plotis svyruoja nuo 6 iki 10 m. Visos perkasos jungiasi tarpusavyje. Perkasos suskirstytos kvadratais (kiekvienas po 1 m^2), kurie dar sunumeruoti. Visas gruntas kastas mentelėmis atskirais 2–4 cm storio sluoksneliais (1 pav.). Kastuvu nukasti tik supiltiniai šiukšlių sluoksniai. Tyrimų metu susidurta su trijų skirtingų archeologinių objektų kultūriniais horizontais (iš apačios į viršų): akmens amžiaus gyvenvietės, geležies amžiaus pilkapyno ir XV–XX a. Skarulių miestelio.

Tyrinėtas plotas neišsiskyrė itin sudėtinga stratigrafija. Nors įvairiose tirto ploto vietose ji nežymiai įvairavo, toliau pateiksime

supaprastintą jos aprašymą. Archeologinių tyrimų metu gyvenvietėje stebėta tokia stratigrafija: viršuje buvo velėna ir 10–100 cm storio statybinių–buitinių šiukšlių sluoksnis, kuris beveik išnyko tirto ploto ŠR kampe; žemiau slūgsojo 5–40 cm storio rusvas buldozeriu stumdyto smėlio sluoksnis (sluoksnis išsiskyrė ne visoje tirtoje teritorijoje), po juo atsidengė 10–40 cm storio tamsiai pilkas kietai suplūkto smėlio–žvyro sluoksnis (miestelio horizontas), žemiau dengėsi gelsvos–rusvos spalvos smėlis / žvyras – įžemis. Šio sluoksnio viršutiniame horizonte buvo surasta didžioji dalis titnago radinių (akmens amžiaus gyvenvietės horizontas). Taip pat į šį horizontą buvo įkastos visos miestelio ūkinės duobės bei pilkapius juosiantys koncentriškai išsidėstę grioviai–duobės (2 pav.). Bendras tyrinėto horizonto storis siekė 0,6–1,4 m, išskyrus įvairiose tirto ploto vietose aptiktas gausias ūkines duobes ir vėlyvus perkasimus, kur pasiekti ir beveik 3 m gyliai.

Akmens amžiaus horizontas. Archeologinių tyrimų metu surasta daugiau nei 2000 titnago radinių. Apie 8 % visų titnago radinių yra pabuvoję ugnyje (perdegę arba sutrūkinėję nuo karščio). Titnaginiai radiniai yra pagaminti iš geros kokybės pilkos spalvos titnago žaliavos. Gali būti, jog ši žaliava buvo išgaunama iš kur nors netoli Neries ar Šventosios slėnyje atidengtų titnagų išeigų. Dauguma titnago radinių pasidengę storesne ar plonesne melsva–balkšva patina.

Didžiąją titnaginio inventoriaus dalį sudarė įvairaus dydžio nuoskalos, atplaišos bei skeltės (apie 93 %). Skaldytiniai stipriai sunaudoti, telikusios tik kelių centimetrų dydžio šerdys. Gyvenvietėje aptikti tiek dvigaliai prizminiai, tiek ir vienagaliai (kūginiai?) bei netaisyklingi skaldytiniai. Tyrimų metu gausiau

1 pav. Skarulių pilkapių vieta. 16 ploto centrinė dalis tyrimų metu. E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 1. Skaruliai barrow site. The central part of 16 trench during the excavation.

2 pav. Skarulių pilkapių vieta. Kultūriniai horizontai ir objektai atidengti ploto 16 V pusėje:
pilkos ovalios duobės – miestelio ūkinės duobės, melsvai pilkas puslankis – pilkapio griovys, rudas žvyras / smėlis – akmens amžiaus gyvenvietės horizontas.
E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 2. Skaruliai barrow site. The cultural horizons and objects unearthed in the W side of plot 16:
grey oval pits – refuse pits of township; bluish grey stripe – barrow's ditch; brown gravel / sand – the horizon of the Stone Age site.

aptikta darbo įrankių: gremžtukų surasta kelios dešimtys vienetų (visi galiniai), o rėžtukų – tik keli egzemplioriai. Taip pat surasta po keletą specialios paskirties dirbinių, dirbinių fragmentų, kirvelių / kaltelių, grąžtų / ylų. Medžioklės–žvejybos įnagių irgi nėra gausu: įkotinių antgalių ir jų fragmentų, įvairių tipų mikrolitų (ašmenėlių, trikampių) surasta tik po keletą vienetų. Pavyko aptikti ir keletą ruošinių dalijimo atliekų (mikrorėžtukų bei ruošinio dvipusio dalijimo atliekų). Titnago inventoriaus analizė leidžia teigti, kad tyrinėtoje vietoje buvo vykdomas tiek pirminis titnago apdirbimas, tiek ir pačių dirbinių gamyba.

Absoliuti dauguma titnago radinių slūgsojo gelsvos–rusvo spalvos smėlio sluoksnio (įžemio) viršutinėje dalyje – akmens amžiaus gyvenvietės horizonte, tačiau pavienių pasitaikė ir kituose aukščiau buvusiuose sluoksniuose. Be to, dauguma titnago radinių surinkta tyrinėtos teritorijos ŠR dalyje, nors pavienių titnago radinių pasitaikė beveik visuose tirtuose plotuose, išskyrus PV dalį. Kaip jau buvo minėta, nors stratigrafiškai absoliuti dauguma titnago radinių slūgsojo gelsvo–rusvo smėlio / žvyro (įžemio) sluoksnio viršutinėje dalyje, t. y. apie 20–60 cm storymėje, iki šiol lieka neaišku, ar jie slūgsojo *in situ*, ar

buvo perklostyti kokių nors gamtinių procesų metu. Tačiau mažiausiai dviejų įgilintų vietų su padidėjusia titnago radinių koncentracija buvimas liudytų didesnį ar mažesnį akmens amžiaus horizonto išlikimą. Sprendžiant iš ypač didelės titnago radinių koncentracijos bei storesnio kultūrinio horizonto, atrodo, jog plote 7 galėjo būti aptiktos akmens amžiaus (paleolito) būsto liekanos. O perkasos ŠR pakraštyje aptikta įgilinta titnago radinių koncentracija, kraštuose sutvirtinta 4 stambokais rieduliais, galėtų būti interpretuojama kaip įėjimo į būstą vieta. Pastato viduje ar šalia jo būta titnago apdirbimo dirbtuvės – ruošinių gamybos vietos, nes tyrimų metu šioje vietoje surasta daug titnago skaldos, skaldytinių pataisymų, pavienių dirbinių. Tačiau tenka apgailestauti, kad 2008 m. tyrimų metu į tai buvo atkreipta per mažai dėmesio ir ši vieta buvo beveik visiškai sunaikinta. Vėlesnių tyrimų metu (2009–2010 m.) buvo patikrintas ir ženkliai įgilintas perkasos dugnas, iš naujo mentele perkastas bemaž visas šio ploto gruntas. Taip pavyko surinkti didesniąją dalį titnago radinių (beveik triskart daugiau nei 2008 m. tyrimų metu).

Kita 8 ir 9 plotų sandūroje identifikuota įgilinta titnago radinių koncentracija irgi galėjo būti nedidelio palapinės tipo pastato vieta.

Apibendrinant trijų tyrimų sezonų medžiagą, galima pasakyti, jog akmens amžiaus gyvenvietės kultūrinis horizontas nėra chronologiškai „švarus“. Tirto ploto ŠR dalyje absoliučią daugumą sudaro paleolito ar ankstyvojo mezolito laikotarpio radiniai. Tačiau juos dėl netipiškos titnago skaldymo technologijos (vyrauja nuo vienagalių skaldytinių nuskelti ruošiniai) bei „reperinių“ dirbinių nebuvimo sunku priskirti kuriai nors iš šiuo metu žinomų archeologinių kultūrų. Čia surasti titnago radiniai artimiausi būtų Svidrų ar Arensburgo kultūroms. Tačiau tarp plotuose į V surastų titnago radinių nemaža dalis atstovautų vėlyvesniems laikotarpiams. Čia pasitaiko tiek mezolito laikotarpio (mikrolitai), tiek ir vėlyvojo neolito ar bronzos amžiaus pradžios (šlifuota nuoskala, trikampis nuoskalinis antgalis) radinių.

Miestelio horizontas. Absoliuti dauguma šio laikotarpio radinių slūgsojo tamsiai pilko kietai suplūkto smėlio–žvyro sluoksnyje bei aukščiau slūgsojusiuose sustumdyto grunto horizontuose ir įžemyje iškastose duobėse. Tyrimų metu surasta daugiau nei 6000 įvairaus dydžio buitinės keramikos fragmentų, kurių didžiąją dalį sudaro redukcinėje aplinkoje išdegtų žiestų indų šukės. Indų sienelių storis svyruoja tarp 5–13 mm. Šios šukės yra tamsiai pilkos spalvos. Pažymėtina, kad oksidacinėje aplinkoje išdegtų apžiestų indų fragmentų surasta nedaug. Apie 5/6 visų šukių kiekio sudaro indų sienelių fragmentai, o likusią dalį – indų pakraštėliai, kakleliai, ąselės–rankenėlės, dugnai. Ištirtame plote surasta palyginti nedaug glazūruotų indų šukių (vyravo žalia ir ruda spalva), matyt, jie nebuvo populiarūs šioje gyvenvietėje. Dalis žiestų indų šukių yra išsipūtusiomis nuo karščio sienelėmis, deformuotos. Tai galėjo atsitikti tiek keramikos degimo, tiek kaimo ar sodybos gaisro metu. Puoštų šukių surasta labai nedaug. Dažniausiai pasitaikantys motyvai yra žiedimo ar apžiedimo metu negiliai įspaustos įvairaus pločio linijos bei bangelės (einančios po viena ar po kelias). Pasitaikė keli indo pakraštėlių fragmentai, kurių išorinė briaunos pusė dekoruota pirštų įspaudimais. Dauguma šukių (apie 3/4 viso kiekio) yra smulkios, apie 1–4 cm^2 dydžio, tačiau pasitaiko ir stambes-

nių. Paminėtina, kad vienoje iš ūkinių duobių pavyko aptikti ir visą sudaužytą puodą.

Sprendžiant iš surastų keraminių indų šukių, miestelio gyventojų buityje buvo naudojamos puodynės, dubenys, ąsočiai, lėkštės bei puodeliai. Pasitaikė aptikti ir itin storomis sienelėmis (12–13 mm) masyvių ir didelio skersmens dubenų–lėkščių. Stambesnių indų pakraštėliai dviejų tipų: arba mažai profiliuoti, arba ženkliai profiliuoti (atlenkti išorėn su ryškia lūpa). Žiesta ir apžiesta buitinė keramika datuojama XVII–XX a. viduriu.

Tyrimų metu beveik neaptikta statybinės keramikos pavyzdžių. Pavyko surasti tik keletą fragmentiškų plytų (XVII–XVIII a.) bei pavienių smulkių koklių fragmentų. Tai leidžia teigti, kad tiriama vieta labiau sietina su ūkine zona ir buvo atokiau nuo pagrindinės gatvės, kur stovėjo gyvenamieji pastatai.

Ypač gausiai tirtame plote aptikta XX a. 2–3 ketvirčio stiklo taros duženų. Tuo tarpu archeologiškai vertingo stiklo pavyzdžių reta. Tai dažniausiai smulkios stiklinių indų šukės, pasidengusios įvairaus storio patina. Taip pat pavyko surasti ir vieną storo stiklo vazos dugną su kryželiu vidinėje pusėje, datuotiną XX a. I puse. Be gausiai aptinkamų geležinių kaltinių vinių, kitų metalinių radinių nėra gausu.

3 pav. Skarulių pilkapių vieta. Krosnies liekanos, atidengtos plote 8. E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 3. Skaruliai barrow site. The remains of a stove unearthed in plot 8.

4 pav. Skarulių pilkapių vieta. Plote 14 atidengta odų raugimo duobė. E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 4. Skaruliai barrow site. The leather tanning pit unearthed in plot 14.

5 pav. Skarulių pilkapių vieta. Odų raugimo duobės pjūvis. E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 5. Skaruliai barrow site. The cross-section of the leather tanning pit.

6 pav. Skarulių pilkapių vieta. Pilkapio 2 griovio fragmentas, atidengtas plote 6. E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 6. Skaruliai barrow site. The fragment of barrow's 2 ditch unearthed in plot 6.

Surasta keliolika XVIII–XX a. monetų, XX a. I pusės švininių Virbalio muitinės plombų, keletas XX a. darbo įrankių (kirvių, dildžių, kaltų, šakių), durklelis. Kiek gausiau aptikta XX a. kulkų ir šovinių tūtų. Surastas tik vienas akmeninis dirbinys – galąstuvo fragmentas, kuris datuojamas XX a. 4–5 dešimtmečiais.

Ištirtame plote identifikuotas vienas pastatas (dydžiai nenustatyti). Jis greičiausiai ūkinės paskirties, su medinėmis grindimis. Pastato viduje aptiktos iš plytų fragmentų statytos ir moliu rištos apskritimo formos įrenginio liekanos. Šiam įrenginiui panaudoti ankstesnių statinių plytų fragmentai. Įrenginio dugnas išklotas centro link pasvirusiomis plytomis. Tikroji šio įrenginio paskirtis nėra aiški, tačiau vėlyviausiu etapu (XX a. 4–5 dešimtmečiais) jis naudotas kaip krosnis (3 pav.).

Be to, visame tirtame plote aptikta daug 1,5–3 m skersmens ir iki 1–3 m gylio ūkinių duobių. Identifikuota ir viena odų raugimo duobė (4, 5 pav.). Ūkinių duobių išsidėstymo tankis ženkliai didėja ŠV kryptimi – centrinės miestelio gatvės link. Dalis šių duobių persidengia arba į jų centrines dalis įkastos vėlesnės su XX a. vidurio šiukšlėmis.

Pilkapyno horizontas. Tirtame ruože pilkapių vietos natūroje neišsiskyrė. Iš viso kasinėjimų metu nustatytos ir daugiau ar mažiau tyrinėtos buvo 5 pilkapių vietos. Visi pilkapiai identifikuoti ŠR tirto ploto dalyje. Pilkapiai buvo išsidėstę arti vienas kito (per 4–12 m). Jų pagrindo skersmuo nuo 5 iki 12 m. Pilkapiai buvo apjuosti 4–6 puslankio formos griovių–duobių, užpildytų anglingu melsvai pilku smėliu (6 pav.). Jų gylis buvo nuo 30 iki 100 cm. Beveik visi jie pažeisti vėlyvų perkasimų. Kai kurių pilkapių griovių–duobių užpilde pastebėta ir stambesnių riedulių, kurie yra sunykusių pilkapių akmenų vainiko liekanos.

Visoje tirtoje teritorijoje natūraliame grunte stambesnių riedulių neaptinkama.

Tyrimų metu dalyje teritorijos gausiai aptikta degintinių kauliukų. Visi jie rasti erozijos perklostyti į pilkapių griovius arba sumesti į vėlyvų ūkinių duobių užpildą. Per 2009–2010 m. tyrimų sezonus nerasta nė vieno išlikusio žmogaus kapo, o 2008 m. aptikti 3 degintiniai kapai irgi tėra tik į pilkapių griovus ir vėlyvas duobes perklostyta kapų medžiaga. Geriau išlikusios įgilintų kapų žymės aptiktos tik tirto ruožo ŠR kampe, *pilkapyje 4*. Čia identifikuoto pilkapio centrinėje dalyje, žemiau pagrindo, aptiktos dvi greta viena kitos iškastos duobės. Apie 2x0,9 m dydžio ma-

7 pav. Skarulių pilkapių vieta. Pilkapyje 4 atidengtas žirgo kapas-auka. E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 7. Skaruliai barrow site. The pit of grave and a horse sacrifice unearthed in barrow 4.

8 pav. Skarulių pilkapių vieta. Pilkapio 4 dalinis pjūvis. E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 8. Skaruliai barrow site. The partial cross-section of the barrow 4. From left to right: the grave pit, the horse sacrifice, a late refuse pit, a barrow's ditch.

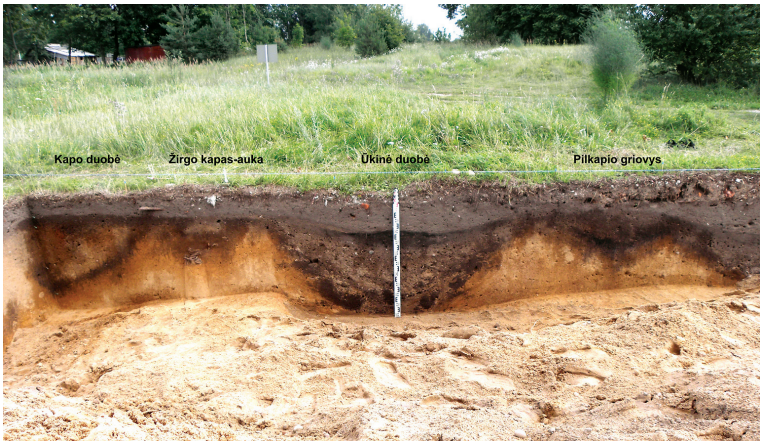

9 pav. Skarulių pilkapių vieta. Vėlyvų ūkinių duobių apardytas pilkapio 3 griovys. E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 9. Skaruliai barrow site. A ditch of barrow 3 disturbed by late storage pits.

žesniojoje ovalioje duobėje rasta žirgo auka (galvos skeletas, keletas kaklo slankstelių ir kojų kaulai) su geležiniais žąslais, o didesnioji (keturkampio formos, ištirta tik 1 m pločio PR dalis) buvo tuščia (7, 8 pav.). Jos gylis siekė apie 1 m. Šio pilkapio ištirta tik maždaug ¼ dalis.

Daugiausiai perklostytų įkapių aptikta mažiausio skersmens *pilkapio 3* teritorijoje ir aplinkoje. Čia pilkapio griovių–duobių ir vėlyvų ūkinių duobių užpildyme (9 pav.) surasta apie 10 bronzinių papuošalų: įvijinių dvigubo kūgio formos karolių (10 pav.), juostinių apyrankių fragmentų, susilydžiusio metalo gabaliukų. Taip pat čia surasti 2 cilindro formos moliniai verpstukai: vieno išlikęs tik nedidelis fragmentas, o kitas – sveikas. Abu jie puošti smulkiais įrėžimais. Dar keletas bronzinių įkapių fragmentų surasta kitų pikapių teritorijose ir vėlyvuose perkasimuose.

Tyrimų metu surinkta keliasdešimt įvairaus dydžio lipdytinės keramikos šukių. Tai dažniausiai smulkūs, apie 1–3 cm^2 dydžio,

10 pav. Skarulių pilkapių vieta. Įvijiniai dvigubo kūgio formos karoliai iš pilkapyje suardytų degintinių kapų. E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 10. Skaruliai barrow site. Spiral biconical beads founded in disturbed cremations at barrow 3.

fragmentai, išsiskiriantys savo sienelių storiu (apie 8–13 mm). Tarp sienelių fragmentų surasti ir 2 pakraštėliai. Pagal paviršiaus apdirbimą visos lipdytinės indų šukės priskiriamos grublėtajai ir su lygiu paviršiumi keramikai. Dauguma šių šukių rastos pilkapių grioviuose, šalia jų ar ūkinėse duobėse, kurios buvo pra-

kastos per pilkapių horizontus. Verta paminėti, kad ištirto ploto PR dalyje keliose perkasose pavyko identifikuoti ir pilkapyno horizontą (kelių centimetrų storio melsvai pilkas perdegusio dirvožemio sluoksnis), o virš jo slūgsojęs 10–15 cm storio eolinio smėlio sluoksnelis aiškiai rodo tuo metu vykusius vėjo sukeltus erozinius procesus. Šiame horizonte aptikta bronzinė skardelė ir keletas stambesnių grublėtosios keramikos šukių.

Tyrinėtos pilkapių liekanos su suardytais degintiniais kapais, žirgų aukomis, metalinių ir keraminių dirbinių fragmentais yra datuojamos VII–X a. ir priskiriamos Rytų Lietuvos pilkapių etnokultūrinės srities vakariniam pakraščiui.

Archyvinių darbų ir vietovės žvalgymų metu nustatyta, kad į ŠR nuo tyrinėto aplinkkelio ruožo dar turi būti išlikę mažiausiai trys pilkapiai (fiksuoti senuose žemėlapiuose ir matomi natūroje). Todėl prieš pradedant kelio tiesimo darbus, būtina šių pilkapių vietas pilnai ištirti. Tai sudarytų apie 600 m^2 dydžio plotą.

Archeologinius tyrimus šiame komplekse numatoma tęsti ir ateityje.

The 2009–2010 excavation of the Skaruliai barrow site

The Skaruliai barrow site (city of Jonava) is in the SE part of the demolished town of Skaruliai. A dry area of sand – gravel on the left bank of the Neris, 390–470 m to the SE of the riverbed on a slightly terraced landscape was selected for creating the barrows. The territory of the archaeological object has been badly damaged through illegal digging and the dumping of construction waste. During the 2009–2010 excavation at the site of the future route of the Jonava SE by-pass, about 5543 m^2 were excavated (Fig. 1), exposing three different archaeological object cultural horizons (from bottom to top): a Stone Age settlement, an Iron Age barrow cemetery, and the 15th–20th-century town of Skaruliai (Fig. 2).

More than 2000 flint finds produced from good quality grey flint were discovered during the excavation. The bulk of the flint inventory consisted of various-sized flakes, chips, and blades (about 93%). Bipolar prismatic, single platform, and irregular cores were discovered in the settlement. Small numbers of tools were discovered (scrapers, burins, special purpose artefacts, artefact fragments, axes / chisels, borers / awls) and hunting – fishing gear (tanged points, microliths). An analysis of the flint inventory allows the assertion to be made that only primary technology and the production of the artefacts themselves occurred at the excavated site. The location of several flint find concentrations connected with the remains of the sunken buildings here was identified.

The flint finds date to the Final Palaeolithic – early Mesolithic and are characteristic of the Swiderian or Ahrensburg cultures. But both Mesolithic (microliths) and late Neolithic or early Bronze Age (a polished flake, a triangular flake point) finds were encountered.

In the excavated strip the barrow sites were not distinguishable in nature and were found during the excavation. Five barrow sites were identified. The barrows were arranged close to one another. Their bases were 5–12 m in diameter. The barrows were surrounded by ditches – pits, which were 30–100 cm deep (Fig. 6).

Cremated bones, which had ended up in the barrow ditches through erosion or in the

fill of post-Medieval storage pits, were found in abundance. During the 2009–2010 excavation no surviving human burial was found. Signs of sunken burials that had survived better were discovered only in barrow 4 (Fig. 8), where two pits dug side by side were discovered below the base: the smaller pit contained a horse sacrifice (head bones, several neck vertebrae, and leg bones) with an iron bridle bit (Fig. 7), and the larger (about 1 m deep) pit was empty. Only about one quarter of this barrow was excavated.

Moved grave goods were mostly discovered in and around barrow 3, which had the smallest diameter. About ten bronze ornaments: coil biconical beads (Fig. 10), flat bracelet fragments, and fused pieces of metal were discovered in the barrow's ditches – pits and the fill of post-Medieval storage pits (Fig. 9). Two cylindrical clay spindle whorls, both decorated with fine scoring, were also found here. Several more bronze grave good fragments were found at the other barrows and places dug up in post-Medieval period. In addition, tens of sherds of hand built ceramics with rough and smooth surfaces were found during the excavation.

The remains of the excavated barrows date to the 7th–10th centuries and are ascribable to the W edge of the ethnocultural area of the East Lithuanian barrow culture.

More than 6000 fragments of household pottery of various sizes, the bulk of which consisted of reduction fired, hand thrown vessel sherds, were found. It should be noted small quantities of fragments of partly thrown oxidation fired vessels were also found. Comparatively few decorated or glazed (green and brown predominating) vessel sherds were found. Various wide shallow lines and wavy designs impressed when the vessel was thrown or partly thrown are the most frequently encountered motifs. It should be mentioned that an entire broken pot was discovered in one of the storage pits. Hand thrown or partly thrown household pottery dates to the 12th–mid-20th centuries.

Examples of archaeologically valuable glass were rare. Few metal artefacts were also encountered: 18th–19th-century coins, a lead Virbalis customs seal from the first half of the 20th century, and several tools from the first half of the 20th century.

One building was identified, inside of which were discovered the remains of a round fixture built using brick fragments bound with clay. The fixture's bottom was laid with bricks sloping towards the centre. The real purpose of this fixture is not clear, but during the latest stage (1930s–1940s), it was used as a stove (Fig. 3). In addition, storage pits 1.5–3 m in diameter and up to 1–3 m deep were discovered in abundance throughout the excavated area. One leather tanning pit was also identified (Fig. 4, 5)